

1-2 [1992], s. 5-117). Doğumundan Türkiye'ye iltica etmesine kadar geçen hayatını ve 1931 yılından itibaren çalışmalarını kapsar. **2. 60 Yıl-Almanya (1936-1996) Bir Yabancı'nın Gözü ile Geziler-Araştırmalar-Hatıralar** (Ankara 1998). **3. Vatandaşım Türkiye** (ilk makale, ikincisi kitap olarak yayımlanan, üçüncüsü henüz yayımlanmayan bu çalışmada Ahmet Temir dönem dönem kendi hayatını anlatmaktadır). **4. Yusuf Akçura** (Ankara 1987). **5. Moğolların Gizli Tarihine Göre Cengiz Han (Çingiz Han)** (Ankara 1989). **6. Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri: Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri** (Ankara 1991). Ahmet Temir'in ayrıca Bahadır Giray, Anadolu'da İlahanlı valilerinden Samagar Noyan, Abdullah Tukay, M. Fuad Köprülü, Reşit Rahmeti Arat, Hâdi Atlasî, Şeyh Şâmil, Abdünnasîr Kursavî, Alimcan İbrahim(of), Âlimcan Barudî, Şehâbeddin Mercânî, Murad Remzi, Ayaz İshakî İdilli gibi bilim ve kültür adamları hakkında otuz kadar biyografi makalesi bulunmaktadır. Yerli-yabancı pek çok yayında makale, madde, bildiri ve tanıtma yazıları yazan Ahmet Temir'in yabancı dildeki yazılarının çoğu Almanca, bir kısmı İngilizce ve Fransızca'dır (eserlerinin kronolojik bir listesi için ayrıca bk. *TKA*, XXX/1-2 [1992], s. 91-117; Özyetgin, *TDe.*, XVI/1 [2003], s. 6-8).

BİBLİYOGRAFYA :

Tuncer Gülensoy, *Prof. Dr. Ahmet Temir'in Hayatı ve Eserleri*, Kayseri 1983; a.m.f., "Ahmet Temir'in Türk Dili ve Kültürüne Katkıları", *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmet Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri* (haz. Abdülkadir Yuvalı v.dğr.), Kayseri 1996, s. 221-239; Ahmet Temir, *Altmış Yıl Almanya (1936-1996): Bir Yabancı'nın Gözü ile Geziler-Araştırmalar-Hatıralar*, Ankara 1998; a.m.f., "Ahmet Temir'in Kendi Kaleminden Hayatı ve Eserleri", *TKA* (Prof. Dr. Ahmet Temir'e Armağan), XXX/1-2 (1992), s. 5-117; A. Melek Özyetgin - Saime Selenga Gökğöz, "Prof. Dr. Ahmet Temir'le Söyleşi", *Kök Araştırmalar*, II/1, Ankara 2000, s. 3-64; a.m.f., "Prof. Dr. Ahmet Temir (14.11.1912-18.04.2003)", *TDe.*, XVI/1 (2003), s. 1-8; Tuncer Baykara, "Ahmet Temir (14.11.1912-18.04.2003)", *TİD*, XVIII/2 (2003), s. 151-152; H. Ağca, "Temir, Ahmet", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 244-245.

MUSTAFA ERKAN

TEMİZLİK

İslâm kaynaklarında temizlik kavramı genellikle **tahâret** (**tuhr**) kelimesiyle ifade edilir. Ayrıca **zekât** kökünden çeşitli kelimeler "maddî veya mânevî yönden temizlenme; temizleme, arıtma, temize çıkarma" anlamında kullanılır. **Nezâfet** ve **nekâ'**

(**nekâvet**) kökünden kelimeler de benzer anlamları içerir (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "zky", "t̄hr" md.leri; *Lisânü'l-'Arab*, "zky", "t̄hr", "nk̄v", "nz̄f" md.leri; *Tâcül-'arûs*, "zky", "t̄hr", "nk̄v", "nz̄f" md.leri). Bu kavramların karşıtları **neccâset**, **hubs**, **reces** gibi kelimelerdir.

Kur'an-ı Kerim'de temizlik karşılığında en sık kullanılan kavram tahârettir. Bu kavram, içinde yer aldığı on dokuz âyetin (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "t̄hr" md.) üçünde hadesten tahâreti, sekizinde günahlardan, ahlâkî ve mânevî kirlerden temizlenmeyi ifade eder; diğerlerinde ise hem maddî hem mânevî temizlik anlamı vardır. Nitekim Râgib el-İsfahânî tahâretin beden ve ruh (nefis) temizliği diye ikiye ayrıldığını, âyetlerin genelinden her iki anlamın çıkarılabildiğini belirtir (*el-Müfredât*, "t̄hr" md.) İlk nâzil olan sûrelerin birinde (el-Müddessir 74/4-5), "Elbiseni temiz tut, günahlardan uzak dur!" buyrulması Kur'an'ın maddî ve mânevî temizliğe verdiği önemi gösterir. Fahreddin er-Râzî'nin kaydettiğine göre buradaki elbise ile bütün bedenin kastedildiğini ileri süren müfessirler yanında bazıları elbiseden maksadın kalp olduğunu söylemiştir (*Mefâtihu'l-gayb*, XXX, 191-192). Âyetlere göre Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever (el-Bakara 2/222); müminler temizlenmeyi sever, Allah da temizlenenleri sever (et-Tevbe 9/108; krş. Şevkânî, II, 459). Allah, Hz. İbrâhîm'e ve İsmâîl'e kendi evini (Kâbe) temiz tutmalarını emretmiştir (el-Bakara 2/125; el-Hac 22/26). İnsanların temizlikte kullanmaları için Allah gökten su indirmektedir (el-Enfâl 8/11), bu tertemiz bir sudur (el-Furkân 25/48); Allah iyi kullarına cennette tertemiz bir içecek lutfedecek (el-İnsân 76/5-6), orada müminlere tertemiz eşler verecektir (el-Bakara 2/25; Âl-i İmrân 3/15; en-Nisâ 4/57). Allah'ın insanlara iffetli olmalarını, ibadet etmelerini, kendisine ve peygamberine itaat etmelerini emretmekle onları günah kirlilerinden arıtıp temizlemeyi murat ettiği (el-Ahzâb 33/33); müminlere abdest, gusül ve teyemmümü emretmekle onları günahlardan temizlemek ve üzerlerindeki nime-ti tamamlamak istediği (el-Mâide 5/6; krş. Taberî, IV, 479-480; Şevkânî, II, 23); sadakanın insanları günahlardan arındırdığı (et-Tevbe 9/103) bildirilir. Son âyetin nüzûlüyle ilgili bir rivayete göre Tebuk Savaşı'na mazeretsiz katılmayan bazı müslümanlar yaptıklarına çok üzülmüş, mallarının tamamını Resûlullah'a sunarak, "Bunları tasadduk edip bizi bu günahattan temizle, bizim için Allah'tan af dile" demiş, Hz. Pey-

gamber kendisine bu yönde bir emir gelmediğini söylemiş, o sırada bu âyetin inmesi üzerine mallarının üçte birini tasadduk etmek için ayırmıştır (Taberî, VI, 463-464; Fahreddin er-Râzî, XVI, 178). "Ona ancak temiz olanlar dokunabilir" meâlindeki âyete (el-Vâkıa 56/79) bağlamdan hareketle, "Levh-i mahfûza sadece tertemiz melekler dokunabilir" ya da, "Kur'an'a ancak günahlardan temizlenmiş olanlar dokunabilir" anlamı verilmiştir. Kur'an'a abdestli olmayanların el süremeyeceği yönünde yorumlar da vardır (Taberî, XI, 659-661; Şevkânî, V, 186). Râgib el-İsfahânî âyeti, "Kur'an'ın hakikat bilgilerine ancak nefsi arındıran ve fesat kirlilerden temizlenenler ulaşabilir" diye açıklamıştır (*el-Müfredât*, "t̄hr" md.). Kur'an'da ayrıca zekât kökünden çeşitli kelimeler mânen temizlenme kapsamında geçer. Buna göre nefsinin arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle kirlüten ise hüsrana uğramıştır (eş-Şems 91/9-10); "Kim temizlenirse kendi iyiliği için temizlenmiş olur" (Fâtır 35/18); öyle günahkârlar var ki Allah âhirette onlarla konuşmayacak, yüzlerine bakmayacak, onları temizlemeyecektir (el-Bakara 2/174; Âl-i İmrân 3/77). Cebrâil Hz. Meryem'e İsâ'yı müjdelirken onu tertemiz bir çocuk diye nitelemiştir (Meryem 19/19). Bazı âyetlerde iyiliklerin insan için temizleyici ve arıttıcı olduğu bildirilir (el-Bakara 2/232; en-Nûr 24/28, 30).

Aynı kavramlar hadislerde de geçmektedir. Hz. Peygamber genel olarak sağlık ve temizliğe, bilhassa ağız, burun ve diş gibi sağlık bakımından özel önem taşıyan organların temizliğine (meselâ bk. *Müsned*, I, 258, 344; Buhârî, "Rikâk", I; Müslim, "Tahâret", 56); ayrıca saç, sakal ve bıyık bakımına (Buhârî, "Libâs", 64, 74; Müslim, "Tahâret", 54; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 3) önem verirdi. "Temizlik imanın yarısıdır" (*Müsned*, V, 342-344; Dârimî, "Vuđû", 2; Müslim, "Tahâret", 1); "Namazın anahtarı temizliktir" (*Müsned*, I, 123; Ebû Dâvûd, "Şalât", 73; Tirmizî, "Tahâret", 3) meâlindeki hadisler Resûl-i Ekrem'in temizlik kültürünün geliştirilmesine verdiği önemin açık ifadeleridir. Bir hadiste bildirildiğine göre sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altındaki kılları almak, bıyıkları kısaltmak peygamberlerin geleneğidir (Buhârî, "Libâs", 63, 64; Müslim, "Tahâret", 49-56). Resûlullah çevresindeki insanlara temizlik alışkanlığı kazandırmaya çalışır, kılık kıyafet temizliğine dikkat çekerdi (*el-Muvatta'*, "Şa'r", 7; Ebû Dâvûd, "Libâs", 17). Bilhassa cuma ve bayram günlerinde yıkanır, temiz ve güzel

TEMİZLİK

elbise giyer, hoş koku sürünürdü (Buhârî, “Cum‘a”, 2-6, 13; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 127). Temizliği gösterdiği için beyaz elbise giymeyi tavsiye ederdi (*Müsned*, V, 10, 13; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 13; Tirmizî, “Edeb”, 46). Bir cuma günü üstü başı toz içinde, terlemiş vaziyette huzuruna gelen birine, “Keşke böyle bir günde temizlik yapsaydın” demiştir (Buhârî, “Cum‘a”, 15; Müslim, “Cum‘a”, 5). Bir hadiste, “Ümmetime fazla zorluk yüklemekten çekinmeseydim her namaz öncesinde misvak kullanmalarını emrederdim” buyurulmuştur (Buhârî, “Cum‘a”, 8; Müslim, “Tahâret”, 42-48). Öte yandan ortak kullanım alanlarının ve çevrenin temizliği konusunda duyarlı olan Resûl-i Ekrem yolların, insanların oturduğu, gezip dolaştığı yerlerin temiz tutulmasını isterdi. Bir hadisinde, “Allah güzeldir, güzeli sever; temizdir, temizi sever” dedikten sonra çevrenin temiz tutulmasını emretmiştir (Tirmizî, “Edeb”, 41). Hz. Âişe, Resûlullah’ın değişik bölgelerde mescidler yapılmasını, buraların temiz tutulmasını ve ortama güzel kokular yayılmasını istediğini bildirir (*Müsned*, VI, 279; Ebû Dâvûd, “Şalât”, 13; Tirmizî, “Cum‘a”, 64).

Temizlikle ilgili kavramlar hadislerde ayrıca mânevî temizliği ifade etmek üzere geçmektedir. Hz. Peygamber günahlarını affederek kalbini temizlemesi (*Müsned*, V, 257), nefesine takvâ verip ruhunu arındırması (*Müsned*, IV, 371; Müslim, “Zikir”, 73), beyaz elbisenin kirden artıldığı gibi kendisini de hata ve günahlardan temizlemesi (*Müsned*, IV, 354; Müslim, “Şalât”, 204) için Allah’a dua ederdi. İsrâ hadisesiyle ilgili hadislerin birinde Cebrâil’in Resûl-i Ekrem’in göğsünü açarak kalbini zezem suyu ile yıkadığı ve içini temizlediği bildirilir (Buhârî, “Tevhîd”, 37). İşlediği ağır bir günahtan dolayı pişman olup Hz. Peygamber’den kendisine ceza verilmesini isteyen bir sahâbî bu arzusunu, “Ey Allah’ın elçisi, beni temizle!” sözleriyle dile getirmiştir (*Müsned*, V, 347, 348; Müslim, “Hüddü”, 22). Allah’ın âhirette günahkârlarla konuşmayacağı, yüzlerine bakmayacağı ve onları temizlemeyeceği hususu âyetlerde belirtildiği gibi hadislerde de geçmektedir (meselâ bk. *Müsned*, II, 253, 480; III, 440; Buhârî, “Şübr”, 5; “Libâs”, 25; “Büyü”, 60).

İslâmiyet’in bedenle ruh arasında kurduğu ilişkinin sonucu olarak her yönüyle temizlik konusuna Kitap ve Sünnet’te, Hz. Peygamber’in uygulamalarında, İslâmî kaynaklarda büyük önem verilmiş, bu sayede bir temizlik kültürü oluşmuş, temizlik, su ve bunlarla ilgili tesisler (çeşme, ha-

mam, kuyu, sarnıç vb.) İslâm medeniyetinin en belirgin unsurlarından olmuştur. Bedenî temizliğin ibadetlerle ilgisi dolayısıyla temizlik bahsi fûrû-i fikhın başlıca konuları arasında yer almıştır. İbadetlerde maddî temizliğin dinî hükmü, temiz olan ve olmayan nesnelere, temizlemede kullanılan maddeler, ibadet için temizliğin usulü ve ölçüsü gibi hususlar daha çok fıkıh kitaplarında incelenmiş, temizlik kavramı genellikle tahâret, pislik ve kirlilik necâset, hükmî pislik hades terimleriyle ifade edilmiştir (bk. TAHÂRET). Bunun yanında tasavvuf kaynaklarında ruhî ve ahlâkî temizliğe geniş yer verilmiş, fıkıhta maddî temizliğin ibadet şartı olarak görülmesi gibi tasavvufî kaynaklarda seyrü sülûk için kalp ve ruh temizliği, mânevî arınma gerekli görülmüştür (bk. TASFİYE). Gazzâlî’nin *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn*’inde temizliğin beden ve dış ortamın pislikten, kirden pastan temizlenmesi, organların günah sayılan davranışlardan korunması, kalbin kötü huylardan arındırılması, ruhun mâsivâden temizlenmesi şeklinde dört mertebesinin bulunduğu belirtilir. Ruhun temizlenmesi peygamberlere ve siddîklara mahsus temizliktir. Her mertebedeki temizlik onunla ilgili amelin yarısıdır. Kalp amellerinin en ileri derecesi kalbi yanlış inançlardan ve kötü şeylerden temizleyip doğru inanç ve güzel ahlâkla donatmaktır. Kalp temizliği kalp amellerinin yarısı olduğundan temizlik de imanın yarısıdır. Yukarıdaki dört mertebeden her biri bir sonrakinin şartıdır. Buna göre beden temizliği diğerlerinin şartıysa da temizliği sadece bundan ibaret görüp diğer temizlik mertebelerini ihmal etmek büyük yanılıdır (I, 125-126). Gazzâlî eserinin “Rub’u’l-mühlikât” başlıklı üçüncü cildini bu konuya ayırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu‘cem*, “zky”, “thr”, “nkv”, “nzl” md.leri; *Müsned*, I, 123, 258, 344; II, 253, 480; III, 440; IV, 354, 371; V, 10, 13, 17, 257, 342-344, 347, 348; VI, 279; Müslim, “Tahâret”, 42-56; Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, IV, 479-480; VI, 463-464; XI, 659-661; Gazzâlî, *İhyâ’*, I, 125-126; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, XVI, 178; XXX, 191-192; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-me‘âd*, I, 364; Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, Beyrut 1412/1991, II, 23, 459; V, 186.

MUSTAFA ÇAĞRICI

TEMKİN

(التمكن)

Sâlikin ulaştığı makamdaki sürekliliğini ifade eden tasavvuf terimi

(bk. TELVİN).

TEMLİK

(التملك)

Mülkiyet devrini sağlayan hukukî işlem.

Eşya üzerindeki mülkiyet hakkını (milk) veya malî bir hakkı başkasına devretmeyi ifade eden **temlik** özellikle malî nitelikteki hukukî işlemlerin taksimi açısından önem taşır (malî bir hak olmayan “temlikü’t-talâk” için bk. TEFVİZ). Hukukî işlemler özellikle işlevleri açısından tasnif edilirken mülkiyet devri sağlayanlara **temlikât** adı verilmiş, bir malın aynına veya menfaatine dair mülkiyetin aktarımını hedefleyen işlem ve akidler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Temlik bir bedel karşılığında (ivazlı) olursa **muâvaza**, bedelsiz olursa **teberru** adını alır. Buna göre temlikât muâvazat ve teberruat çerçevesindeki bütün işlemleri kapsar. Bir malın aynına dair mülkiyetin bedelsiz temlik hibe, sadaka, vakıf; bedelli temlik satım (bey) ve alt türlerini oluşturan akidler, menfaatinin ivazsız temlik âriyet, ivazlı temlik kira (icâre) işlemleriyle gerçekleşir (Serahsî, XI, 133; Alâeddin es-Semerkindî, III, 205). Buna göre âriyet ve icâre akidleri temlikât grubu içinde yer alır. İvazsız temlik ölüm sonrasına yönelik yapılırsa vasiyet söz konusu olur. Miras yoluyla mülkiyetin intikaline ise temlik denilmez. Zira bu sonucun gerçekleşmesinde mâlikin bir etkisi yoktur. Bazı kullanımlarda temlik başlı başına bir işlem, çoğu durumlarda ise işlemin işlevi olarak takdim edilmiştir. Bu işlemler arasında özellikle şunlar sayılmıştır: Muâvazat çerçevesinde bey, sarf, mukâyeda, selem, karz, kısmet, sulh, istisna, icâre, müzâraa, müsâkât, nikâh, hul, mudârebe, cuâle; teberruat çerçevesinde hibe, sadaka, zekât, vasiyet, âriyet, karz, kefalet, havale; ivazlı akidlerde muhâbât, vakıf, ibrâ. Malî ibadetler çerçevesinde yer alan zekât ve sadakanın burada sayılma sebebi bu vesileyle hak sahiplerine yapılacak yararlandırmanın izin veya ibâha şeklinde değil temlik mahiyetinde yapılması şartının aranmasıdır. Yine kefâret olarak belirlenmiş olan on fakiri yedirme hükmünde yedirmenin yorumunda bunun izin ve ibâha tarzında değil temlik şeklinde yapılması gereğinden bahsedilir. Temlikin cevazında ihtilâf yokken izin ve ibâhanın cevazı tartışmalıdır. İbâha muhataba yararlanma müsaadesi verirken mâlikin milki varlığını sürdürür. Dolayısıyla ibâha, kişinin ibâhaya konu yaptığı mal